

Polttoitsemurha suomettumisen aattona

Jan Palachin polttoitsemurhan käsittely suomalaisissa puoluelehdissä tammikuussa 1969

Oulun Yliopisto

Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historian kandidaatintutkielma

15.5.2019

Tomas Mikael Härmä

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	2
2. Suomen ja Tšekkoslovakian poliittinen tilanne.....	5
2.1 Suomettuminen ja itsesensuuri eli kylmän sodan kohtelias lehdistö	5
2.2 Tšekkoslovakia, Dubčekin reformit ja Palachin tarina	7
2.3 Polttoitsemurha ilmiönä: munkeista kylmän sodan marttyyriin	11
3. Puoluelehtien tulkinta ja analyysi.....	13
3.1 Länsilehdistö ja itälehdistö lähteinä	14
3.2 Polttoitsemurhien kuvaus ja Jan Palachista luotu kuva	15
3.3 Uutisten sijoittelu puoluelehdissä ja kuvallinen ilmaisu	18
Loppulause.....	21
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	23

1. Johdanto

Tänä vuonna tuli kuluneeksi tasan 50 vuotta siitä, kun Jan Palach valeli kehonsa bensiinillä ja sytytti itsensä palamaan Venceslauksen aukiolla Prahassa.¹ Tuolloisessa itäblokkiin kuuluvassa kansandemokratiassa Tšekkoslovakiassa oli juuri tapahtunut Varsovan liiton miehitys ja ajat olivat levottomat.² Suomessa oli käynnissä Urho Kaleva Kekkonen pitkäksi venynyt valtakausi ja suomettuminen oli alkamassa toden teolla.

Päätin valita kandidaattitutkimukseni poliittisen itsemurhan ja suomettumisen, sillä molemmat kiinnostavat minua aate- ja oppihistoriallisesta näkökulmasta ja ilmiötasolla. Huomasin uutisia selatessa Jan Palachista kertovan uutisen, joka oli julkaistu hänen polttoitsemurhansa vuosipäivän kunniaksi. Tutkaillessani asiaa tarkemmin huomasin, että saisin mahdollisuuden Palachin kautta tutkia sekä poliittista itsemurhaa että suomettumista. Polttoitsemurha on visuaalisesti äärimmäisen näyttävä, huomiota herättävä teko ja usein poliittisesti latautunut teko, joka tekee siitä mielenkiintoisen ilmiön. Suomettuminen taas on vilissyt paljon mediassa viime vuosina, kun on pohdittu mitä Krimin miehityksen kaltainen tapahtuma tarkoittaa Itä-Euroopan Venäjä suhteille.

Jan Palachin tarinan ja taustoja tutkiminen osoittautui hankalaksi saatavilla olleiden lähteiden niukkuuden vuoksi. Nimittäin Palachista löytyy varsin vähän biografista tietoa niistä lähteistä, jotka minulla oli käsillä. Tästä syystä jouduin käyttämään tutkimuksessani lähteenä internetsivuja ja akateemisessa mielessä vähempiarvoisia julkaisuja³

Halusin etsiä suomalaisista puoluelehdistä (Uusi Suomi, Kansan Uutiset, Suomenmaa, Suomen Sosialidemokraatti) näkökulmia siihen, kuinka suomalainen lehdistö vuoden 1969 alussa käsitteli Neuvostoliitossa ja itäblokissa tapahtuvia asioita. Jan Palachin polttoitsemurha oli dramaattinen ja laajaa kuohuntaa aiheuttanut teko, jonka seurauksena ympäri Eurooppaa järjestettiin mielenosoituksia ja muistotilaisuuksia.⁴ Jan Palachista tuli totalitarismin vastustamisen symboli, ja hänelle on pystytetty muistomumentteja ympäri Eurooppaa.

¹ Reuters 16.1.2019

² Britannica 2019

³ janpalach.cz, radi.cz, Allnut 2009

⁴ janpalach.cz

Aineistonani käytän Suomenmaan, Uuden Suomen, Suomen Sosialidemoraatin ja Kansan Uutisten Oulun yliopistolle mikrofilmeinä arkistoituja numeroita aikaväliltä 18.1.1969-1.2.1969.

Valitsin yllämainitut lehdet aineiston keruukohteiksi, sillä ne edustavat aikansa suurimpia puolueita. Lisäksi valitsin kaksi vasemmistoa edustavaa lehteä saadakseni selville, millaista hajaannusta aatesuunnan sisällä oli 1960-luvun lopun Suomessa. Lehtiä lukiessa otin huomioon kaikki kirjoitukset tyydilajiin katsomatta. Lähtökohtana oli analysoida kokonaiskuvaa, jonka lukijan oli mahdollista saada Jan Palachin polttoitsemurhasta ja vuoden 1969 alun tapahtumista miehitetyssä Tšekkoslovakiassa. Kansan Uutiset julkaisi viisi Palachia koskevaa kirjoitusta, jotka olivat tavanomaisia raportoivia uutisia. Suomen Sosialidemokraatilla oli tarjota molempia edellä mainituista sekä mielipidekirjoituksia että uutisointia yhteensä kahdentoista jutun verran. Suomenmaan uutisointi tilanteesta oli kaikkein niukinta, sillä sen sivuilta löytyi mainitun kuukauden aikana vain neljä Palachia tai Tšekkoslovakiaa koskevaa uutista. Kaikkein eniten Tšekkoslovakiasta ja polttoitsemurhasta uutisoi kuitenkin Uusi Suomi, joka oli kirjoittanut peräti seitsemäntoista uutista tuon ajan tapahtumista.

Tulkitsin aineistoa yhteiskuntatieteellisen kriittisen analyysin kautta, sillä minua kiinnosti se todellisuus ja poliittiset valinnat, joita puoluelehdet kuvasivat; millainen poliittinen tilanne lehdistä välittyi, sekä kuinka Palachia ja hänen tekoaan kuvattiin. Aineistoni keräsin Keskustapuolueen, Suomen sosialidemokraatin, Suomen kommunistisen puolueen ja Kansallisen kokoomuksen puoluelehdistä vuodelta 1969, keskittyen tuon vuoden ensimmäisen kuukauden aikana julkaistuihin uutisiin. Sanomalehtien tutkiminen avaa näkökulmia suomalaiseen puoluepolitiikkaan, ja kertoo myös sisäpoliittisista asetelmista.

Kylmän sodan jännitteiden hellittäessä suurvaltojen välillä 1960-luvun lopulla, alkoi Suomi Neuvostoliiton painostuksesta ja sisäpoliittisistakin syistä itse sensuroimaan hiljalleen omaa lehdistöään.⁵ Tutkimukseni osuu mielenkiintoisesti juuri sellaiseen taitekohtaan, jossa puoluelehdistö ei ollut vielä ryhtynyt merkittävässä määrin harjoittamaan itsesensuuria. 1970-luvun lopulla olisi luultavasti ollut enää mahdotonta

⁵ Forsberg & Pesu 2016 480 482

julkaista sen kaltaista materiaalia, joiden sävystä paistaa, jopa hienoinen kritiikki varsinkin Suomen Sosiaalidemokraatissa tapahtunut muutos oli huomattava.⁶

Tutkimuksen metodiksi on valittu diskurssianalyysi, sillä sen avulla päästään vallan käsitteeseen. Valta on abstrakti käsite, mutta sitä käytetään jatkuvasti erilaisissa yhteyksissä ja näiden puoluelehtien kanssa vallan tavoittelu on luonteeltaan poliittista. Valta ja viestintä ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa, sillä usein viestintä (tutkimuksessani puoluelehtien kirjoittelu) myös tiedostamatta uudistaa vallanjaon käyttäytymistä yhteiskunnassa. Diskurssi määrittää toimijalle usein normit ja totuudet, joista käsin hän toimii. Eri diskursseissa luodaan vaihtelevia valtasuhteita eri ryhmien välille. Moni valtadiskurssi hyötyy siitä, että niihin on jo totuttu, eikä niitä siksi ymmärretä arkielämässä kyseenalaistaa. Tämän ansioista me tulemme ideologiseksi subjekteiksi, joka tekee meistä sekä toimijoita että alistujia – olemme mukana sekä toteuttamassa että kokemassa samanaikaisesti⁷. Tutkimuksessa kiehtoi erityisesti se, miltä Suomen ja Neuvostoliiton suhteet näyttivät eri puolueiden näkökulmasta, ymmärrettiinkö polttoitsemurhaa, niiden tekijöiden poliittisia motiiveja, ja kuinka selkeästi itsesensuuri näkyi 70-luvun kynnyksellä.

Tutkimuskysymyksiäni ovat: miten Jan Palachin polttoitsemurhasta uutisoitiin vuoden 1969 alussa suomalaisissa puoluelehdissä? Miten itsesensuuri ja suomettuminen näkyivät vuoden 1969 puoluelehtien uutisoinnissa? Millaisia diskursseja on puoluelehtien uutisointien taustalla?

⁶ Salminen, J. 1999 246 247

⁷ Kunelius 1998 221, 222

2. Suomen ja Tšekkoslovakian poliittinen tilanne

2.1 Suomettuminen ja itsesensuuri eli kylmän sodan kohtelias lehdistö

Suometumisella viitataan ulkomaan poliittiseen strategiaan, jossa pienempi valtio mukauttaa oman politiikkansa sopimaan suuremman naapurivaltion (yleensä suurvalta) mallin mukaisesti. Kylmän sodan aikana Suomen suhteet Neuvostoliiton kanssa on hyvä esimerkki tämänkaltaisesta mukautumisesta.

Termin *Finlandisierung* isänä pidetään yleisesti Berliiniin vapaan yliopiston professoria Richard Löwenthalia, joka otti sen käyttöön 1960-luvulla⁸. Suomettuminen oli poliittisen kulttuurin osa, joka vaikutti koko yhteiskuntaan. Suomessa nootikkriisin jälkeen Presidentti Kekkonen halusi yleisen mielipiteen olevan aktiivisesti hänen ulkopoliittikkansa kanssa linjassa. Tästä seurasi ylhäältä alaspäin toimivaa pyrkimystä istuttaa virallista ulkomaan politiikkaa koko yhteiskuntaan. Silti Kekkonen pelkäsi, että Neuvostoliitto kykenisi pilaamaan hänen pyrkimyksensä pitää yllä ystävällismielistä kuvaa idänsuhteistaan. Esimerkiksi Varsovan liiton hyökättyä Tšekkoslovakiaan elokuussa vuonna 1968 hän oli shokissa tapahtumista, jotka saattoivat vesittää hänen pitkällisen suostuttelunsa tuloksena saavutetun kannatuksen ja kaataa hänen poliittisen uskottavuutensa. Poliittisen kulttuurin ilmiönä suomettuminen saavutti kliimaksinsa 1970-luvulla, kun Neuvostoliitto huolimatta liennytyksestään Länsi-Euroopan kanssa yritti tiukentaa otettaan Suomesta.

Itsesensuuri vaikutti suomalaisen sanomalehdistön Neuvostoliitto-kuvaan toisen maailmansodan jälkeen vuodesta 1944 aina Neuvostoliiton hajoamiseen asti vuonna 1991. Itsesensuurin käsitteellä kuvataan sitä, miten Suomen tiedotusvälineet julkaisivat tarkoituksella ja harkitusti pehmenneitä tai vähäisiä tietoja Neuvostoliittoa koskevista asioista. Erityisesti sellaisista asioista, joiden ajateltiin olevan ristiriidassa Suomen ulkopoliittikan kanssa tai epämieluisia Neuvostoliitolle. Itsesensuuri oli kylmän sodan aikaan Suomessa joukkoviestinnän sisäinen säätelymekanismi, jonka avulla pyrittiin joko osittain tai kokonaan vapaaehtoisesti kontrolloimaan ulkopoliittista kirjoittelua.

⁸ Forsberg & Pesu 2016 475

Toimittajat ja kustantajat olivat taipuvaisia välttelemään Neuvostoliiton ja muiden sosialistimaiden arvostelua.⁹

Ideologisia syitä itsesensuurille voidaan löytää, kun tarkastellaan kylmän sodan aikaista kamppailua länsimaiden liberalististen ja Neuvostoliitossa vallinneen marxilais-leninistisen sananvapauskäytännön pohjalta. Marxismi-leninismiin perustuvan lehdistäteorian mukaan viestintävälineet olivat ensisijaisesti kommunistisen puolueen kontrollissa, palveluksessa ja omistuksessa. Neuvostoliitolla oli oma ohjelmansa, joka koski suomalaista mediaa ja lehdistöä. Ohjelman piiriin kuului Suomen joukkotiedotusvälineet: Yleisradio, lehdistö, lehtimiesjärjestöt ja laajemmin kaikki journalistinen työ Suomen alueella. Neuvostoliiton kommunistisella puolueella oli omat suomen tarkkailijansa, jotka pitivät Suomen sanomalehdistöä tarkasti silmällä. Seurantaa harjoitettiin yhteistyössä Helsingin Tehtaankadulla sijainneen suurlähetystön sekä oikeaoppisten lehtien, kuten Kansan Uutisten ja Tiedonantajan kanssa.¹⁰

Suomi kuitenkin onnistui välttämään suurimmat ongelmat, nimittäin siitä ei tullut sisäisesti toimintakyvytön tai sovjetisoitunut viidennen kolonnan kautta. Tässä mielessä voidaan ajatella, että Suomi lähestyi omaa politiikkaansa hyvin reaali poliittisesti ja sen onnistui pitää maanpuolustuksestaan huolestunut Neuvostoliitto tyytyväisenä. Suomen tarkoituksena oli pitää oma mahdollinen neutraaliutensa samalla, kun Neuvostoliitto yritti kaikkensa päästäkseen tästä mahdollisuudesta eroon, ja nämä halut vain lisääntyivät Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen. Tutkiessa näitä konflikteja ja ristiriitaisuuksia, joita tapahtui kulisissa tavalliselta kansalta piilossa, muodostuu kuitenkin käsitys siitä, kuinka vaikeaa Neuvostoliitolle oli ymmärtää suomalaisen lehdistön moninaisuutta. Kuitenkin samaan aikaan käy hyvin selväksi, kuinka rankalla kädellä Neuvostoliitto pääsi vaikuttamaan Suomen lehdistöön 1970-luvulla. Suomen kamaralla ei ollut kilpailevaa ideologista vastustajaa Neuvostoliitolle, sillä ulkoministeriö ei välittänyt juuri artikkeleja, jotka olisivat käsitelleet amerikkalaisia. Kirjoitettuja protesteja Yhdysvalloista kyllä saatiin radion välityksellä, mutta näistä aiheutuneet valitukset hoidettiin henkilökohtaisella tasolla. Suhteet itään henkilöityivät suvereeniin Kekkoseen. Tähän kun vielä lisättiin ajatus Neuvostoliiton ikaikaaisuudesta, niin saatiin tuloksena uutisoinnissa vahvaa itsesensuuria ja jatkuvaa kiertoilmaisujen käyttöä. Edellytyksenä vahvan itsesensuurin toteutumiselle on pidetty vahvaa presidenttiä ja läheisyyttä

⁹ Salminen & Vanhanen 1996 20, 21

¹⁰ Salminen & Vanhanen 1996 25, 26, 41, 42

suurvaltaan. Nämä itsesensuurin ja suomettumisen kriteerit tulivat täyteen vahvimmin, kun lähestyttiin 1970-luvun loppua.¹¹

Kaikkein lähimmin virallisen idänpolitiikan kanssa integroituivat tuohon mennessä juuri suurimmat hallituspuolueet SDP ja Keskustapuolue. Omien sanojensa mukaan nämä puolueet ja heidän lehtensä eivät suinkaan harjoittaneet itsesensuuria, vaan toimivat kansallisten etujen mukaisesti. Voidaan kuitenkin todeta, että edellä mainittujen kriteerien varjolla nämä julkaisut olivat suomettuneita ja harjoittivat taktista valtapoliittista itsesensuuria. Suomettumiselta eivät säästyneet myöskään kokoomuksen edustajat, sillä lopulta Uusi Suomikin harjoitti taktista itsesensuuria Kekkosen viimeisinä vuosina tavoitteenaan päästä lähemmäs vallankahvaa.

Yhteenvedon voidaan todeta, että itsesensuuri oli erittäin monimuotoinen ilmiö. Vaikenemista ja liioiteltua varovaisuutta harjoitettiin kaikissa lehdissä. Toisinaan Neuvostoliitto kohtasi vastustusta odottamattomalta taholta, kun esimerkiksi Suomen kommunistisen puolueen lehti Kansan Uutiset muutti vuonna 1968 linjansa lähemmäs eurokommunismia. Ainoastaan Suomen kommunistisen puolueen pienempi julkaisu Tiedonantaja pitäytyi vuosina 1968-1991 ortodoksisessa marxismi-leninistisessä linjassaan. Suomalaisessa lehdistössä tapahtui merkittävä muutos Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen vuonna 1968. Tämän tapauksen uutisoinnissa käytettiin vielä länsieurooppalaista raportointimallia, jossa uutisointi ei juuri eronnut Dagens Nyheteristä tai The Timesista. Viisi vuotta myöhemmin, kun vietettiin YYA-sopimuksen 25 -vuotisjuhlia käsiteltiin Neuvostoliiton asioita erittäin hellin ottein. Asiaan vaikutti myös Neuvostoliiton kanssa tehty YYA-sopimuksen lisäys, joka painotti median vastuuta ystävällismielisyyden ylläpitämiseksi.¹²

2.2 Tšekkoslovakia, Dubčekin reformit ja Palachin tarina

1960-luvulla Tšekkoslovakia oli sosialistinen yhteiskunta, jossa vallitseva valtion- ja yhteisomistajuus dominoi kaikkea taloutta. Yksityinen yrittäminen ja yksityiset yritykset olivat käytännössä mahdottomia ja sosiaaliset erot olivat pieniä verrattuna muihin läntisiin yhteiskuntiin. Ennen Prahan kevättä Tšekkoslovakiaan ei ollut ehtinyt

¹¹ Forsberg & Pesu 2016 486, 487

¹² Salminen, J. 1999 244, 245, 246

muodostumaan proletariaatin yksinvaltaa, sillä siellä työväenluokalla ei ollut suoraa yksinoikeudellista keinoa hallita maata taloudellisesti tai poliittisesti. Koko yhteiskunta oli organisoitu erittäin byrokraattisesti ja sitä kontrolloivat rakenteet olivat äärimmäisen epädemokraattisia. Maan yhteiskunnan toimimista esti kaksijakoinen sisäinen ristiriita, joka oli luonteeltaan sekä taloudellinen että poliittinen. Modernit tehokkaat talouden johtokeinot eivät olleet mahdollisia tai onnistuneita, ja talouden intressit olivat jatkuvasti törmäyskurssilla kasvavien poliittisten kerrostumien kesken. Poliisivaltion byrokraattinen järjestelmä ei kyennyt vastaamaan kansan vaatimuksiin ja levottomuuden taltuttamiseksi tehtiin useita reformeja vuosina 1956-1967.¹³

Muutos huomattavasti avoimempaan liberaalimpaan suuntaan tuli, kun tammikuussa vuonna 1968 maan johtoon nousi Alexander Dubček ja ryhtyi ajamaan uudenlaista ihmiskasvoista sosialismia. Tämä uusi valtiollinen sosialismin muoto pyrki muuttamaan monia asioita demokraattisempaan suuntaan. Sensuurista ja matkustusrajoitteista luovuttiin ja kansalaisyhteiskunta aktivoitui. Parlamentin valtaa kavennettiin, salaisen poliisin toimia siistittiin, slovakit saivat entistä enemmän toimivaltaa omalla alueellaan ja sosiaalidemokraattista puoluetta ryhdyttiin herättämään henkiin. Dubčekin reformit ja demokraattiseen kehitykseen viittaavat uudistukset pelästyttivät Neuvostoliiton niin, että ne lopulta johtivat Prahan kevääseen ja neuvostojoukkojen maahan tunkeutumiseen jo saman vuoden elokuussa.¹⁴

Dubčekin toimintaohjelman tavoitteena oli uudelleen miehittää kommunistista puoluetta ja saada sille kansan tuki poistamalla kaikkein tiukimmat ja rajoittavimmat piirteet sosiaalisesti ja poliittisesta elämästä. Nämä muutokset saivat aikaan totalitaarisessa sosialistisessa tasavallassa ennenkuulumattoman vapauden aikakauden, joka kesti kahdeksan kuukautta ennen kuin neuvostotankit saapuivat Prahaan. Uudet vapaudet mahdollistavat ihmisten tutustumisen muuhunkin mediaan kuin vain neuvostopropagandaan. Prahan kevään aikana tapahtunut Tšekkoslovakian liberalisaatio oli uhka Neuvostoblokin maiden yhtenäisyydelle.

Edes Prahan kevään aikaisella hallituksella ei ollut tarkoitus luoda perustavanlaatuista poliittista muutosta. Vaikka monet heidän ajamansa asiat ärsyttivät Moskovassa, oli Dubček ja hänen reformisiipensä Tšekkoslovakiassa kuitenkin omistautunut

¹³ Kusin 1971 48, 119, 131, 132

¹⁴ Seelinger 2018 12, Stoneman 2015 103

pohjimmiltaan Neuvostotyylliseen sosialistiseen järjestelmään. Varsovan liiton joukkojen murskatessa Prahan kevään, oli selvää, että kommunistinen solidaarisuus oli kokenut konkurssin. Tšekkoslovakian vuoden 1968 tapahtumat paljastivat sen tosiasian, että Neuvostoliitto ei ollut valmis hyväksymään minkäänlaista poikkeamaa sen asettamasta linjasta Neuvostoblokin sisällä. Lisäksi se todisti, että Neuvostoliitto oli valmis tekemään väliintulon, mikäli se koki vastavallankumouksellisten uhkaavan. Myöhemmin tätä toimintatapaa ryhdyttiin kutsumaan Brežnev doktriiniksi.¹⁵

Prahan kevään jälkeisessä Tšekkoslovakiassa osa kansasta tunsii olonsa tukahdutetuksi ja varsinkin intellektuellien parissa Dubčekin aikaisemmin ajama ajatus liberaalimmasta yhteiskunnasta oli jäänyt elämään. Jan Palach (11.08.1948-19.1.1969) oli historiasta kiinnostunut opiskelija Prahan Kaarlen Yliopistossa, joka halusi, että Tšekkoslovakiasta tulisi liberaalimpi sosialistinen valtio. Niinpä hänen elämänsä käännekohdaksi muodostui elokuussa vuonna 1968 tapahtunut Varsovan liiton tunkeutuminen Tšekkoslovakiaan, jolla haluttiin estää maan poliittisen ja kulttuurisen liberalisaation edistyminen. Tällä tapahtumalla oli radikalisoida vaikutus aikaisemmin melko hiljaiseen mutta väkevä tahtoiseen opiskelijaan. Kuudentenatoista päivänä tammikuuta vuonna 1969 Jan Palach seisoi Prahan Vaclavin aukiolla kädessään kanisteri petrolia ja salkku, jonka sisällä oli itsemurhaviesti. Hänen polttoitsemurhansa tuona päivänä oli teko, jolla hän protestoi maanmiehiensä apatiaa edellisvuonna alkanutta Neuvostomiehitystä vastaan. Teon tarkoituksena oli itsensä uhraaminen muiden pelastamiseksi, ja hänen tekonsa saikin runsaasti huomiota.¹⁶

Palach jätti jälkeensä kirjeen, jossa hän kutsui itseään *Soihtu nro 1* ja kirjoitti vastaavia tekoja tulevan lisää. Kirjeessä hän esitti vaatimuksia sensuurin poistamiseksi ja neuvostopropagandan lopettamiseksi. Tekonsa jälkeen kolmannen asteen palovammoista kärsivä Palach vietiin sairaalaan, jossa hän menehtyi saamiinsa vammoihin kolme päivää myöhemmin 19. tammikuuta vuonna 1969.¹⁷ Palachin polttoitsemurhan poliittisesta luonteesta todisti hänen jättämänsä kirjeen aloitussanat: *Ottaen huomioon, että meidän kansakuntamme seisovat toivottomuuden partaalla, me olemme päättäneet ilmaista protestimme ja näin herättää maamme ihmiset niin tehdessämme.* Kirjeen lopussa hän tekee kaksi vaatimusta: 1. sensuurista on luovuttava välittömästi ja 2. *Zprávy* -lehden

¹⁵ McGinn 1999 137, 138

¹⁶ Allnutt 2009 2

¹⁷ radio.cz

levittäminen on kiellettävä. Hänen kirjeensä ja tekonsa inspiroi monia myötämielisiä opiskelijoita, jotka osoittivat mieltään ympäri maata. Tilanteen äityessä 24. päivänä tammikuuta oli paikallishallinnon pakko lisätä turvatoimia¹⁸.

Päivä Palachin kuoleman jälkeen tuhannet ihmiset osallistuivat Prahan keskustassa järjestetyille muistomarssille. Palachin hautajaiset pidettiin sunnuntaina 25. päivänä tammikuuta ja niihin osallistui joukko kansalaisia, kanssaopiskelijoita ja jopa juuri virkaansa nimitetty opetusministeri.¹⁹ Kaikesta huolimatta Palach ei saanut välittömästi aikaan suoranaisia muutoksia, vaikka hänestä inspiroituneet ihmiset yrittivät nostattaa todellisen kansanliikettä. Tämä liikehdintä pyrittiin tukahduttamaan ja estämään kaikin keinoin Neuvostoliiton taholta. Palachin kuolema sai aikaan dominoefektin, josta alkoi normalisaation aikakausi Tšekkoslovakiassa, jonka seurauksena kansalaisten vapauksia ryhdyttiin rajoittamaan entisestään. Kuitenkin voidaan sanoa, että Palachin teko oli osa tapahtumasarjaa, joka johti myöhemmin ensin kansalaisoikeusliikkeeseen, ja lopulta marraskuussa vuonna 1989 kommunismin kaataneihin protesteihin.²⁰

¹⁸ Kusin 1971 257, 258

¹⁹ palach.cz

²⁰ *Czechs mark 50 years since dissident student's self-immolation* 16.1.2016

2.3 Polttoitsemurha ilmiönä: munkeista kylmän sodan marttyyriin

Polttoitsemurha on poliittisesti motivoitunut teko, jonka tarkoituksena on mobilisoida myötämielisiä ihmisiä tai tuoda esille poliittisia epäkohtia. Teon avulla toimitaan poliittisten auktoriteettien vastaisesti ja heidän valtaansa kyseenalaistavasti. Polttoitsemurhan ensisijaisena tarkoituksena on saavuttaa poliittisia päämääriä kuoleman kautta, metodiin katsomatta. Tärkeä ero itsemurhaiskuun on, että polttoitsemurhan toteuttaja ei tahdo fyysisesti vahingoittaa ympäristöään, vaan sen sijaan pyrkii teollaan maksimaaliseen psykologiseen vaikutukseen.²¹

Kesäkuun 11. päivänä vuonna 1963 buddhalainen munkki nimeltä Thich Quang Duc nousi otsikoihin sytytettyään itsensä tuleen keskellä katua Saigonissa. Hän toteutti teon protestoidakseen Etelä-Vietnamien tapaa vainota hänen kaltaisiaan buddhalaisia.²² Hänen tekonsa oli tarkoituksellisen julkinen itsemurha, nimittäin se toteutettiin julkisella paikalla, toisten ihmisten katseiden alla. Quang Duc jätti tapahtumapaikalle kirjeen, joka oli tarkoin kirjoitettu vetoamus poliittisille päättäjille.

Viimeistään vuoteen 1965 mennessä polttoitsemurhasta oli tullut globaali protestin keino. Seuraavien vuosien aikana polttoitsemurhia tehtiin Neuvostoliitossa, Malesiassa, Japanissa ja Yhdysvalloissa. Vietnamin polttoitsemurhat jatkuivat protestin keinona Yhdysvaltojen ulkomaan politiikkaa ja erityisesti Vietnamin sota vastaan. Vuonna 1969 nähtiin uusi polttoitsemurhien aalto, joilla ei ollut yhtä kantavaa motiivia. Tammikuun 16. päivänä Jan Palach sytytti itsensä tuleen protestoidakseen Neuvostojoukkojen miehitystä Tšekkoslovakiassa. Palachin teko inspiroi seuraavan neljän kuukauden aikana myötämielisiä tekijöitä vastaaviin tekoihin ainakin Unkarissa, Isossa-Britanniassa ja Neuvostoliitossa.²³

Totalitaarisissa järjestelmissä, joissa protestoimisella voi olla kohtalokkaita seurauksia, on mahdollista polttoitsemurhan keinoin saada huomattavaa muutosta ja herättää huomiota. Näillä äärimmäisillä teoilla vain kourallinen tekijöitä voi tehdä valtavan vaikutuksen. Näin kävi Quang Ducin ja Jan Palachin tapauksissa, mutta kuitenkin suurin

²¹ Goff 2013 22

²² Neville-Shepard 2014 1

²³ Biggs 2005 9

osa polttoitsemurhista ei ole aiheuttanut varsinaisia kansanliikkeitä. Polttoitsemurha tuottaa kaksi sokeeraavaa kuvaa: viattoman uhrin ja sankarin, joka uhmaa kuolemaa.

Huomattavimmat polttoitsemurhat herättävät ihmisissä tunteita vielä paljon itse tapahtuman jälkeenkin. Tapahtumapaikasta tai itsensä uhranneen hautapaikasta voi tulla pyhiinvaelluskohde. Risteykseen, jossa Quang Duc kuoli, on pystytetty suuri muistomerkki, jota kukitetaan vielä tänäkin päivänä säännöllisesti. Jan Palach haudattiin ensin Olsanyn hautausmaalle Prahassa, mutta hänen jäänteensä siirrettiin myöhemmin syrjemmälle hänen kotikyläänsä, jotta sen luokse olisi vaikeampi päästä. Polttoitsemurhia voidaan myös muistella niiden vuosipäivinä, kuten kävi vuonna 1989, kun vietettiin Palachin protestin 20. vuotispäivää. Tuona päivänä Venceslauksen aukion mielenosoitukset hajotettiin poliisin toimesta kyynelkaasun ja vesikanuunoiden voimin. Hautapaikoilla on siis polttoitsemurhien yhteydessä valtava symbolinen ja kulttuurinenkin merkitys.²⁴

²⁴ Biggs 2005 25, 26, 27, 28

3. Puoluelehtien tulkinta ja analyysi

Uutisartikkelit pyritään yleensä kirjoittamaan länsimaissa varsin objektiivisesti, kuitenkin tässä käsitellyt lehdet ovat leimallisesti kunkin puolueen näkemyksiin sitoutuneita. Näiden lehtijuttujen takana on aina kunkin kirjoittajan tai hänen edustamansa puolueen mukaisia subjektiivisia totuuksia, joista he kirjoittavat. Tarkastellakseni näitä subjektiivisia lähtökohtia valitsin menetelmäksi diskurssianalyysin, jolla tuodaan esille piilotettuja rakenteita ja yritetään saada selville totuuksia sanojen takaa; millaisena lehtijutuissa objekti kuvataan ja miten siihen suhtaudutaan. Tutkija analyysiä tehdessään yrittää nähdä tekstin läpi ja tulkita samalla kielenkäyttöä itsessään luovana, todellisuutta rakentavana toimintana²⁵.

Diskurssi on puhetapa, eräänlainen merkityssuhteiden järjestelmä. Diskurssi ei siis ole sama kuin puheen aihe tai lehtijutun tema, sillä tarkoitetaan sitä sosiaalista todellisuutta, josta ja jota kertoja itse rakentaa. Kyseessä ei kuitenkaan ole vain pelkkä mielipide, vaan eräänlainen viitekehys, jonka kautta asioita ja tapahtumia tarkastellaan. Diskurssit tulkitsevat totuutta omasta näkökulmastaan absoluuttiseen totuuteen, laittaen sen muiden mahdollisten näkökulmien edelle.²⁶ Diskurssien luoma todellisuus on eräänlainen sosiaalinen todellisuus, jonka alueella vallitsevat keskenään ristiriitaiset puhetavat ja näkökulmat. Näiden kautta jokainen tekijä rakentaa omaa sosiaalista todellisuuttaan. Vallitsevat diskurssit ovat vahvasti aika, paikka ja konteksti sidonnaisia. Jokaisella ilmiöllä on oma historiallinen perimänsä, ne muuttuvat ja uusiutuvat koko ajan.²⁷

Diskurssien tutkiminen ja joukkoviestinnän tutkiminen menevät käsi kädessä, nimittäin joukkoviestimet ovat yksi ideologinen koneisto, joka osaltaan luo ja ylläpitää diskursseja. Joukkoviestimet ovat taipuvaisia tulkitsemaan maailmaa sellaisten diskurssien avulla, jotka uudelleen tuottavat yhteiskunnan vallitsevaa järjestystä²⁸.

²⁵ Valtonen 1998 97

²⁶ Kunelius 1998 223

²⁷ Valtonen 1998 96, 97

²⁸ Kunelius 1998 225, 226

3.1 Länsilehdistö ja itälehdistö lähteinä

Kylmän sodan aikana media oli hyvin jakautunut. Karkeasti voidaan sanoa, että yhdysvaltalainen lehdistö ja neuvostolehdistö olivat hyvin kriittisiä toisiaan kohtaan. Toisinaan kysymys oli näkökulmista, mutta usein silkasta propagandasta. Näiden kahden ääripään väliin sijoittuivat mannereurooppalaiset lehdet, joiden uutisoinnissa voidaan ajatella olleen enemmän neutraaliuteen pyrkiviä piirteitä.²⁹

Kaikki tutkimani lehdet tukeutuivat pääosin länsilehdistön (Reuter, STF, DPA, STT, AFP, Observer) Kansan Uutiset ja Suomen sosialidemokraatti käyttivät muutamassa uutisessa Neuvostoliiton uutistoimisto TASSia lähteenään. Näistä lehdistä vielä jakoa voisi tehdä selvästi englanninkieliseen lehdistöön (Reuter, AFP ja Observer) ja mannereurooppalaisiin uutistoimistoihin. Kylmän sodan aikaan tällä oli merkitystä, sillä varsinkin amerikkalaisen uutistoimiston valinta on ollut selkeä linjanveto ja eittämättä poliittinen kannanotto. Erityisen paljon uutisia lukiessa yllätti se, että kaikki puoluelehdet ilmoittivat käyttävänsä amerikkalaista Reuteria lähteenä.

Lähteissä huomattavaa on kaksi poikkeusta nimittäin tuo jo mainittu Kansan Uutisten TASSia hyödyntänyt varsin neuvostomyönteinen uutinen ja Uuden Suomen toistuvasti käyttämä ulkomaankirjeenvaihtaja. Lähteistä huolimatta puoluelehdissä on kaikissa hyvin erilainen sävy. Suomenmaa esimerkiksi tuntuu olevan kaikkein vähiten kiinnostunut uutisoimaan tai seuraamaan tilannetta Tšekkoslovakiassa läheskään samassa mitassa, kuin muut puoluelehdet. Kansan Uutiset vaikuttaa hieman jakomieliseltä uutisoinnissaan. Nimittäin se julkaisee Neuvostoliiton linjassa olevaa TASSin materiaalia, mutta silti suurin osa sen lähteistä on usein merkitty länsilehdiksi. Kansan Uutiset siis vaikuttaa käyttämiensä lähteiden perusteella vuonna 1969 yllättävän neutraalilta ja kenties se on aikaisena esimerkkinä sille, mitä itsesensuuriin ja suomettumiseen taipuvainen niin sanottu kekkosjohtoinen (puolue)lehdistö tulee olemaan 1970-luvulla. Suomenmaa näyttäytyy ehkä kaikkein suomettuneimmalta, sillä vaikka se käyttää länsilehdistöä lähteenään useasti on sen uutisointi lähinnä koosteita tapahtumista. Suomenmaa listaa tapahtumia muutaman päivän viiveellä ja hyvin suurpiirteisesti.

²⁹ Grunwald 1993 1

Selvästi toisen ryhmän muodostavat Uusi Suomi ja Suomen Sosialidemokraatti, jotka seuraavat Tšekkoslovakiassa tapahtuvia asioita päivittäin. Kummatkin käyttävät jatkuvasti länsilehdistöä, poikkeuksena kuitenkin Suomen Sosialidemokraatin juttu, jossa TASSia käytetään lähteenä.³⁰ Jutussa tuodaan esille Pravdan tapa käsitellä Palachin polttoitsemurhaa, ja siinä halutaan selvästi paljastaa neuvostolehdistön raportoinnin tekopyhyys ja vääristely. Kaikkien pisimmälle ja amerikkalaisimmalta uutisointi näyttäytyy Uuden Suomen julkaisuissa. Uutisointi nojaa vahvasti Yhdysvaltalaisen Reuterin uutisointiin ja tilanteen kehitystä seurataan kaikkein tarkimmin ja tiheään. Uutisoinnista voi selvästi nähdä, että Uusi Suomi on kirjeenvaihtajineen ja länsilehdistöineen tehnyt vahtikoirajournalismia.³¹ Viimeisen naulan arkkuun vahtikoirana toimiva ulkomaankirjeenvaihtaja laittaa, kun se vielä helmikuun alussa jatkaa pisimpään Tšekkoslovakiasta uutisointia. Lehti haluaa tuoda esille neuvostolehdistön selvän yrityksen muutella totuutta Palachia koskevista tapahtumista kertomalla tekaistun tarinan *Mustan Mercedesin salaliittoteoriasta*.³² Marxismin-leninistisen doktriinin mukaisesti median tehtävä oli toimia valtion etujen mukaisesti, joka taas on jyrkässä kontrastissa länsimäisen liberaalin median käytänteiden ja teorian kanssa.³³ Tämä kontrasti on erittäin silmiinpistävä Uuden Suomen harjoittamassa spekulointiakin sisältävässä journalismissa, verrattuna laimeaan Suomenmaahan tai itään päin nojaavaan Kansan Uutisiin. Lehdistä löytyvät diskurssit nojaavat hyvin vahvasti poliittisiin motiiveihin ja niiden avulla puoluelehdet luovat kannattajilleen joko järjestäytyneen (ns. itäinen näkökulma) tai kaoottisemman (ns. läntinen näkökulma) kuvan Tšekkoslovakiasta.

3.2 Polttoitsemurhien kuvaus ja Jan Palachista luotu kuva

Polttoitsemurhan ollessa erittäin visuaalinen ja dramaattinen protestin muoto on otettava huomioon se, että millainen kuva niistä muodostuu lehtikirjoitusten perusteella. Toisaalta myös Palachin henkilökuvasta voi päätellä paljon, Hän oli nimittäin aikansa radikaali ja ikoni, josta tuli myöhemmin eräänlainen vastarinnan ja vapaustaistelun ikoni, jolle on sittemmin pystytetty muistomerkkejä. Neuvostolehdistöön ja itesesensuuriin nojaavat

³⁰ SSD 22.1.1969

³¹ Gershon 8.1.2016

³² SSD 1.2.1969

³³ Salminen & Vanhanen 1996 41, 42

julkaisut pyrkivät selvästi jättämään Palachin henkilökuvauksen ja motiivien esittelemisen mahdollisimman pienelle huomiolle. Poliittisesti toisella tavalla linjaavien lehtien julkaisuissa taasen on nähtävissä, kuinka Palachista tehdään toisiaan ilmiö. Palachiin henkilöityy näissä kirjoituksissa itäblokkissa piilleet ongelmat, joita sekä Palach että Prahan kevään tapahtumat olivat selkeästi tuoneet päivänvaloon.

Kansan Uutiset kertoo tapahtumista menemättä oikeastaan missään vaiheessa polttoitsemurhiin, eikä Palachista tai polttoitsemurhista saa minkäänlaista kuvaa. Polttoitsemurhien tai Jan Palachin tarinan kertomisen sijaan keskitytään artikkeleissa alusta asti kertomaan hallinnon ja erityisesti presidentti Svobodan mietteitä tapahtumista.³⁴ Hallinnon näkökulman lisäksi kautta linjan Kansan Uutiset keskittyy painottamaan jatkuvasti sitä, kuinka rauhallisena tilanne on pysynyt kaikesta huolimatta. Polttoitsemurhista mainitaan kunnolla ainoastaan yhdessä artikkelissa, jolloin kerrotaan seitsemästä uudesta polttoitsemurhan yrittäjästä³⁵. Uutisessa taustalle jää kuitenkin teon poliittiset motiivit, siinä nimittäin keskitytään vähättelemään polttoitsemurhia vain melisairaiden tai muuten vain ongelmallisten ihmisten teoiksi. Palachin hautajaisia käsitellään jälleen järjestyksen ylläpitämisen näkökulmasta, mutta merkittävää on se, että uutinen tituleeraa Jan Palachin nousseen kansallissankariksi. Uutisoinnissa vaikuttaa taas olevan ristiriitoja sen kanssa, että kuinka uskolliselta Kansan uutiset haluaa vaikuttaa Neuvostoliitolle vai pyrkiikö se mielestään neutraaliin tyyliin raportoinnissaan.³⁶

Suomenmaa kertoo Palachista ja polttoitsemurhista tässä käsitellyistä puoluelehdistä kaikkein vähiten. Aloittaessaan uutisoinnin tuon ajan tapahtumista Tšekkoslovakiassa Suomenmaa tuo uutisoinnissaan esille polttoitsemurhista vain sen, että niitä on tehty, mutta Palachia ei erityisesti mainita.³⁷ Suomenmaa vaikuttaa harjoittavan melkoista itsesensuuria ja pidättyväisyyttä. Kenties Palachista, hänen motiiveistaan tai hänen polttoitsemurhastaan kertominen koettiin liian riskialttiiksi ja kantaaottavaksi. Suomenmaa oli kaikkien varovaisin, sillä se ei julkaissut juuri minkään sortista informaatiota tammikuun vuoden 1969 tapahtumista Tšekkoslovakiassa. Kansan uutiset julkaisi selvästi Tšekkoslovakian hallitukselle myötämielisiä tekstejä, mutta KU sentään julkaisi tarkempia tietoja ja kuvauksia tapahtumista.

³⁴ KU 22.1.1969

³⁵ KU 25.1.1969

³⁶ KU 26.1.1969

³⁷ SM 22.1.1969

Suomen Sosialidemokraatti julkaisi uskaltaen Jan Palachista kuvan ja lyhyen kuvauksen hänen tekonsa motiiveista, joista toisena kertoi ainoastaan Uuden Suomi. Uutisista tulee myös esille se, millainen vaikutus Palachin teoilla oli Tšekkoslovakiassa mielenosoitusten ja mielenilmausten muodossa.³⁸ Lisää yhteisiä piirteitä Uuden Suomen kanssa löytyy siitä, että molemmat lehdet käsittelevät ja tuovat esille Neuvostolehtien Pravdan ja Izvestijan uutisoinnin Palachista. Puoluelehdet palastavat niiden antavan vääristelevän kuvan paikallisista tapahtumista ja Palachista.³⁹ Suomen Sosialidemokraatti tuo kolumnissaan Jarkko Rosenlundin kirjoittamana ainoana tässä käsitellyistä puoluelehdistä polttoitsemurhan ilmiötasolla.⁴⁰ Rosenlundin kolumnissa on Palachin ja muiden eurooppalaisten polttoitsemurhien tekijöitä tuomitseva sävy. Tästä huolimatta on kuitenkin merkittävää, kuinka kolumnissa kerrotaan polttoitsemurhan Aasiasta Eurooppaan rantautumisesta, ja sen buddhalaisesta alkuperästä. Kaiken kaikkiaan Suomen Sosialidemokraatti piti Palachin nimen uutisissa viikon ajan etusivullaan. Vielä tarkemmin ja isommin Palachista kuitenkin uutisoi Uusi Suomi.

Uuden Suomen kanta oli alusta asti selkein: se ottaa kaiken irti Palachista. Hänen nimensä maininta ja uutisointi vaan terävöityi mitä lähemmäs Palachin hautajaisia tultiin. Uudessa Suomessa kenties havahduttiin hieman viiveellä, millaisena metaforana ja lyömäsauvana Palachia voi pitää paljastamaan sosialismin ja itäblokin rappeutuneen tilan. Uusi Suomi aloittaa heti Palachin kuoleman jälkeisenä päivän julkaistussa uutisessa kertomalla hänen polttoitsemurhansa motiivista, joka oli esittää näyttävä vastalause Tšekkoslovakian poliittiselle tilanteelle.⁴¹ Samassa uutisessa kerrotaan myös hallituksen haluttomuudesta luopua sensuurista, joka oli ollut myös Palachin jättämän kirjeen mukaan yksi hänen päämotiiveistaan.⁴² Uusi Suomi on siis jo yhdessä uutisessa kertonut Palachista ja erityisesti hänen motiiveistaan enemmän kuin vaikkapa Suomenmaa koko tammikuussa.

Palachin teon merkitystä maan poliittisen tilanteen uudenaikaiselle eskaloitumiselle korostetaan jatkuvasti uutisoinnissa ja erotellaan selvästi, kuinka kansalaiset ovat nousseet eräänlaiseen kapinaan vallitsevia oloja vastaan.⁴³ Tämä Uuden Suomen asettuminen Prahassa olevan kansan puolelle näkyy myös heidän seuraavan päivän

³⁸ SSD 20.1.1969

³⁹ US 22.1.1969, SSD 22.1.1969

⁴⁰ SSD 23.1.1969

⁴¹ US 20.1.1969

⁴² palach.cz

⁴³ US 21.1.1969

julkaisussaan, jossa julkaistiin kansalaisten ja työläisten vaatimukset Tšekkoslovakian hallitukselle.⁴⁴ Vastaavanlaista esittelyä ja jäsentelyä uudistusvaatimuksista ei löytynyt mistään muusta käsitelystä puoluelehdestä. Uusi Suomi menee myös pisimmälle paikallisten viranomaisten ja neuvostolehtien Pravdan ja Izvestijan virheellisen ja vääristellyn uutisoinnin paljastamisessa. Uuden Suomen uutisoinnin perusteella neuvostolehdet yrittivät vedota johonkin suoranaiseen salaliittoon tai provokaatioon, josta olivat vastuussa ulkopuoliset voimat.⁴⁵ Näistä uutisista huolimatta puoluelehti halusi oikaista Palachista ja hänen mielentilansa heikkoudesta liikkuvat huhut ja väärät tiedot. Palachin hautajaisista julkaistussa uutisessa tuodaan esille hänen opiskelijatovereidensa ja läheistensä lausunnot, joiden mukaan Palach teki polttoitsemurhansa täysissä sielun ja ruumiin voimissa.⁴⁶ Palachin nimeä käytettiin paljon, se haluttiin pitää niin sanotusti puhtaana, ja samalla Uudessa Suomessa ymmärrettiin Palachin teon poliittinen arvo.

3.3 Uutisten sijoittelu puoluelehdissä ja kuvallinen ilmaisu

Uutisten sijoittelu puoluelehdissä kertoo omaa tarinaansa. Sijoittelua ja uutisille annettua tilaa tutkimalla huomaa, mitä uutista kukin julkaisu pitää heidän tukijoilleen tärkeimpänä ja merkittävimpänä. Tutkin ja teen huomiota siitä, kuinka paljon tilaa fyysisesti uutisoinnit Palachin polttoitsemurhasta aiheutuneesta ja sitä edeltäneestä tilanteestaan kukin puoluelehti antoi. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa määrällä olevan täysin oma laatunsa. Nimittäin Uusi Suomi ja Suomen Sosiaalidemokraatti pitivät Palachia, ja hänen polttoitsemurhastaan aiheutunutta vyyhtiä omilla etusivuillaan varsin pitkään. Toisaalta taas Suomenmaa ja Kansan Uutiset siirsivät uutisointinsa nopeasti syrjään ulkomaan sivuilleen.

Kansan Uutiset ei julkaissut yhtään kuvaa liittyen koko tutkimukseni aiheeseen. Kansan Uutiset aloittaa yhdellä etusivun jutulla, mutta sisällöllisesti se tuo esille Svodoban ja yleensä ottaen hallinnon näkökulmasta rauhoittelevia sanoja⁴⁷. Kansan Uutiset pitää tämän jälkeen uutisoinnin sisäsivuillaan ja uutisten koon erityisesti Uuteen Suomeen ja Suomen Sosialidemokraattiin nähden huomattavan pienenä. Suomenmaakin julkaisee

⁴⁴ US 22.1.1969

⁴⁵ US 22.1.1969, 1.2.1969

⁴⁶ US 25.1.1969

⁴⁷ KU 22.1.1969

ensimmäisen uutisensa etusivun juttuna, ja siinä julkaistaan Jan Hlavatynin kuva.⁴⁸ Hlavatyn oli merkittävä tekijä, mutta hänen polttoitsemurhansa ei noussut aivan samanlaiseen ikoniseen asemaan, kuin Palachin, jonka kuvan julkaiseminen olisi kenties ollut poliittisesti liian riskialtista. Seuraavan uutisensa tapahtumista Suomenmaa kertoo jo visusti sisäsivuillaan.⁴⁹ Suomenmaa ja Kansan Uutiset pitivät sekä sisällöllisesti että fyysisesti uutisointia tutkimustani koskevista tapahtumista hyvin pienenä. Tähän eittämättä vaikuttaa kummankin puolueen poliittiset tavoitteet sekä ulkopoliittisesti että sisäpoliittisesti.

Suomen Sosialidemokraatti oli ainoa, joka julkaisi Jan Palachista hänen mukaansa nimetystä aukioista kuvan.⁵⁰ Lehti jatkaa Palachista ja Tšekkoslovakian tilanteesta uutisointia keskellä etusivuaan. Palachin hautajaisia käsitellään hyvin emotionaalisesti latautuneiden kuvien kera kolmena päivänä peräkkäin.⁵¹ Sosiaalidemokraatti antoi paljon huomiota ja tilaa Palachista uutisoinnille, ja toisin kuin Suomenmaa, se seurasi tapahtumia päivittäin ja tarkasti. Suomen sosialidemokraatti oli ainoa, joka piti uutisointinsa jatkuvasti etusivullaan. Näin toimimalla Suomen Sosialidemokraatti osoitti vahvaa vastustusta Neuvostoliiton toimille.

Uusi Suomikin seurasi tilannetta herkeämättä, mutta se uutisoi Palachista ja Tšekkoslovakian tilanteesta ulkomaan sivuillaan. Ensimmäinen uutinen Palachin kuolemaan johtaneesta polttoitsemurhasta oli vain pieni artikkeli ulkomaan sivujen alalaidassa.⁵² Uuden Suomen ulkomaan uutisoinnissa Palach ja Tšekkoslovakia saavat alun jälkeen tilaa yli viikon ajan kolmasosan sivua.⁵³ Kuvia on laajoissa reportaaseissa useasti ja niissä näkyy lähikuvaa Palachin hautajaisissa surijoista, presidentti Svobodasta ja polttoitsemurhan tehneestä Jan Hlavatystä.⁵⁴ Jan Palachin hautajaiset ja sitä seuranneet tapahtumat nostavat lopulta Palachin ja Tšekkoslovakian tapahtumat viimein etusivulle, mutta vain hetkeksi.⁵⁵ Puoluelehti uutisoi kaikkein laajimmin Palachista, mutta ei pidä asiaa kuitenkaan etusivulle sopivana, joka taas oli Suomen Sosialidemokratilta selvä poliittinen kannanotto. Uusi Suomi kirjoitti kaikkein eniten ja pisimpään Palachista ja

⁴⁸ SM 22.1.1969

⁴⁹ SM 25.1.1969

⁵⁰ SSD 20.1.1969, 24.1.1969

⁵¹ SSD 25.1.1969, 26.1.1969, 27.1.1969

⁵² US 20.1.1969

⁵³ US 21.1.1969

⁵⁴ US 22.1.1969, 25.1.1969

⁵⁵ US 26.1.1969

Tšekkoslovakiasta haluten näin tuoda esille oman poliittisen vakaumuksensa täydellisen vastakohtaisuuden.

Loppulause

Tutkielmassani tarkastelin Jan Palachin polttoitsemurhan käsittelyä suomalaisissa puoluelehdissä tammikuussa vuonna 1969. Selvitin, miten puoluelehdissä uutisoitiin polttoitsemurhasta ja miten suomettunutta niiden uutisointi oli. Lisäksi pohdin puoluelehtien käyttämien lähteiden ja niissä olleiden uutisten sijoittelun merkitystä. Puoluelehdissä näkyi selkeää poliittista jakoa ja kannanottoa. Kansan uutiset ja Suomenmaa edustivat selkeästi maltillisen ja suomettuneen uutisoinnin linjaa, kun taas Suomen sosialidemokraatti ja Uusi Suomi olivat antikommunistisia ja avoimesti Neuvostoliittoa arvostelevia julkaisuja tammikuussa 1969. Kansan uutiset osoitti sekä lähteillään että sisällöllisesti olevansa neuvostomyönteinen vasemmistolehti. Suomenmaan tapa sivuuttaa Palachin polttoitsemurha ja Tšekkoslovakian tilanne uutisoinnissaan oli selkein merkki itsesensuurista. Itsesensuuri ei ollut vielä ylettynyt Suomen Sosiaalidemokraattiin tai Uuteen Suomeen, jotka halusivat tehdä poliittisesti selvää pesäeroa sosialismiin ja kommunismiin uutisoinnillaan.

Puoluelehdissä tuotiin esille poliittista vakaumusta niin käytettyjen lähteiden, kuin uutisten sijoittelunkin keinoin. Uusi Suomi ja Suomen sosialidemokraatti omistivat ulkomaansivuistaan ja etusivuistaan merkittävän osan Palachista ja Tšekkoslovakiasta uutisointiin. Jan Palachin hahmoa ja tarinaa käytettiin Uudessa Suomessa ja Suomen Sosiaalidemokraatissa välineenä, jonka avulla voitiin tuoda esille itäblokkissa vallitsevia epäkohtia. Polttoitsemurhaa käsiteltiin ilmiötasolla harmillisen vähän missään tutkituista julkaisuista, eikä niistä julkaistu kuvia kuten Quan Docin tapauksen yhteydessä. Tärkeänä diskurssina uutisoinnissa oli järjestys ja kaaos. Järjestystä ja Tšekkoslovakian valtion näkökulmaa toivat esille eniten Kansan Uutiset ja hieman myös Suomenmaa. Toisessa ääripäässä oli Tšekkoslovakian tilanteen kaoottisena esittänyt Uusi Suomi ja Suomen Sosialidemokraatti. Poliittista spektria heijastellen kaikkien eniten järjestystä korosti Uusi Suomi ja järjestystä Kansan Uutiset.

Tutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista selvittää, missä vaiheessa Suomen Sosialidemokraatin julkaisut muuttuivat enemmän Suomenmaan kaltaiseksi itsesensuurin suhteen. Toinen lisätutkimusta kaipaava aihe on polttoitsemurhien kuvaukset ja tulkinnat

vaikkapa Yleisradion julkaisuissa. Yhtä lailla polttoitsemurhaa voisi tutkia ilmiötasolla niin Quan Ducin kuin Palachinkin tapauksen uutisoinnin yhteydessä.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Lyhenneluettelo

SSD Suomen Sosialidemokraatti

US Uusi Suomi

SM Suomenmaa

KU Kansan Uutiset

I Painetut lähteet

Kansan Uutiset 20.1.1969-31.1.1969

Suomenmaa 20.1.1969-31.1.1969

Suomen Sosialidemokraatti 20.1.1969-31.1.1969

Uusi Suomi 20.1.1969-1.2.1969

II Tutkimuskirjallisuus

Allnutt, L. 2009: *A true martyr*. Wall Street Journal. <https://search.proquest.com/docview/308720025?accountid=13031>. (Luettu 15.5.2019).

Benn, J. A. 2007: *Burning for the Buddha : Self-Immolation in Chinese Buddhism*. Honolulu: University of Hawaii Press. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=236632&site=ehost-live>. (Luettu 15.5.2019).

Biggs, Michael 2005: *Dying Without Killing: Self-Immolations 1963–2002*. <http://users.ox.ac.uk/~sfos0060/immolation.pdf>. Oxford University Press. (Luettu 15.5.2019).

- Czechs mark 50 years since dissident student's self-immolation.
<https://search.proquest.com/docview/2213234219?accountid=13031> (Luettu 15.5.2019).
- Forsberg, T. & Pesu M. 2016: *The "Finlandisation" of Finland: The Ideal Type, the Historical Model, and the Lessons Learnt*. *Diplomacy & Statecraft*, s. 473–495.
<https://doi.org/10.1080/09592296.2016.1196069> (Luettu 15.5.2019).
- Goff, S. 2013: *The ultimate sacrifice: A comparative study of self-immolation as a tactic of political protest in India and South Korea*.
<https://search.proquest.com/docview/1520045353?accountid=13031> (Luettu 15.5.2019).
- Golan, G. 1973: *Reform rule in Czechoslovakia: The Dubček era 1968-1969*.
- Grunwald, H. A. 1993: *The post-cold war press*. Foreign Affairs.
<https://search.proquest.com/docview/60299361?accountid=13031> (Luettu 15.5.2019).
- Jorgensen-Earp, C. 1987: "Toys of desperation" -- suicide as protest rhetoric. *The Southern Speech Communication Journal*, s. 80-96.
<https://search.proquest.com/docview/60967940?accountid=13031>. (Luettu 15.5.2019).
- King, S. B. 2000: *They Who Burned Themselves for Peace: Quaker and Buddhist Self-Immolators during the Vietnam War*. *Buddhist-Christian Studies*, s. 127–150.
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eoah&AN=13675596&site=ehost-live>. (Luettu 15.5.2019).
- Kunelius, R. 1998: *Viestinnän vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.
- Kusin, V. V. 1971: *The intellectual origins of the Prague Spring: The development of reformist ideas in Czechoslovakia 1956-1967*. London: Cambridge University Press.
- McGinn, J. G. 1999: *The Politics of Collective Inaction: NATO's Response to the Prague Spring*. *Journal of Cold War Studies*, s. 111–138.
<https://doi.org/10.1162/152039799316976823>. (Luettu 15.5.2019).

- Neville-Shepard, M. 2014: *Fire, sacrifice, and social change: The rhetoric of self immolation*.
<https://search.proquest.com/docview/1637637627?accountid=13031>. (Luettu 15.5.2019).
- Salminen, E. & Vanhanen, H. 1996: *Vaikeneva valtiomahti?: Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968-1991*. Helsinki: Edita.
- Salminen, J. 1999: *Eripurasta yksituumaisuuteen: Tie konsensusyhteiskuntaan 1960-1975*. Jyväskylä; Helsinki: Gummerus.
- Seelinger, I. 2018: *Why the Prague Spring was Doomed to Failure: Fifty years ago, "socialism with a human face" came head to head with the realities of Soviet communism*. History Today, s.12–14.
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=128418696&site=ehost-live>. (Luettu 15.5.2019).
- Stoneman, A. J. 2015: *Socialism With a Human Face: The Leadership and Legacy of the Prague Spring*. History Teacher, s. 103–125.
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=aph&AN=111804949&site=ehost-live>. (Luettu 15.5.2019).
- Valtonen, S. 1998: Teoksessa Kantola, A. & Moring, I & Väliverronen, E. (toim.) *Media-analyysi*. Tampere; Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

III Elektroniset julkaisut

- Britannica: *Prague Spring*. <https://www.britannica.com/event/Prague-Spring>. (Luettu 15.5.2019).
- Foreign Response*: <http://www.janpalach.cz/en/default/jan-palach/zahranici>. (Luettu 15.5.2019).
- Funeral*: <http://www.janpalach.cz/en/default/jan-palach/pohreb>. (Luettu 15.5.2019).
- Gershon, L.: *When Did the Media Become a "Watchdog?"*. <https://daily.jstor.org/when-did-the-media-become-a-watchdog/>. (Luettu 15.5.2019).
- Lopatka, J. & Skacel, J.: *Czechs mark 50 years since Jan Palach's self-immolation* <https://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKCN1PA2B7?feedType=RSS&feedName=worldNews>. (Luettu 15.5.2019).

The Last Days of Jan Palach. <https://www.radio.cz/en/section/archives/the-last-days-of-jan-palach-1>. (Luettu 15.5.2019).